

Opomíjená příležitost hostitelské péče

Mgr. Ing. Dana Lipová

Lucie Myšková, Ph.D.

Opomíjená příležitost hostitelské péče

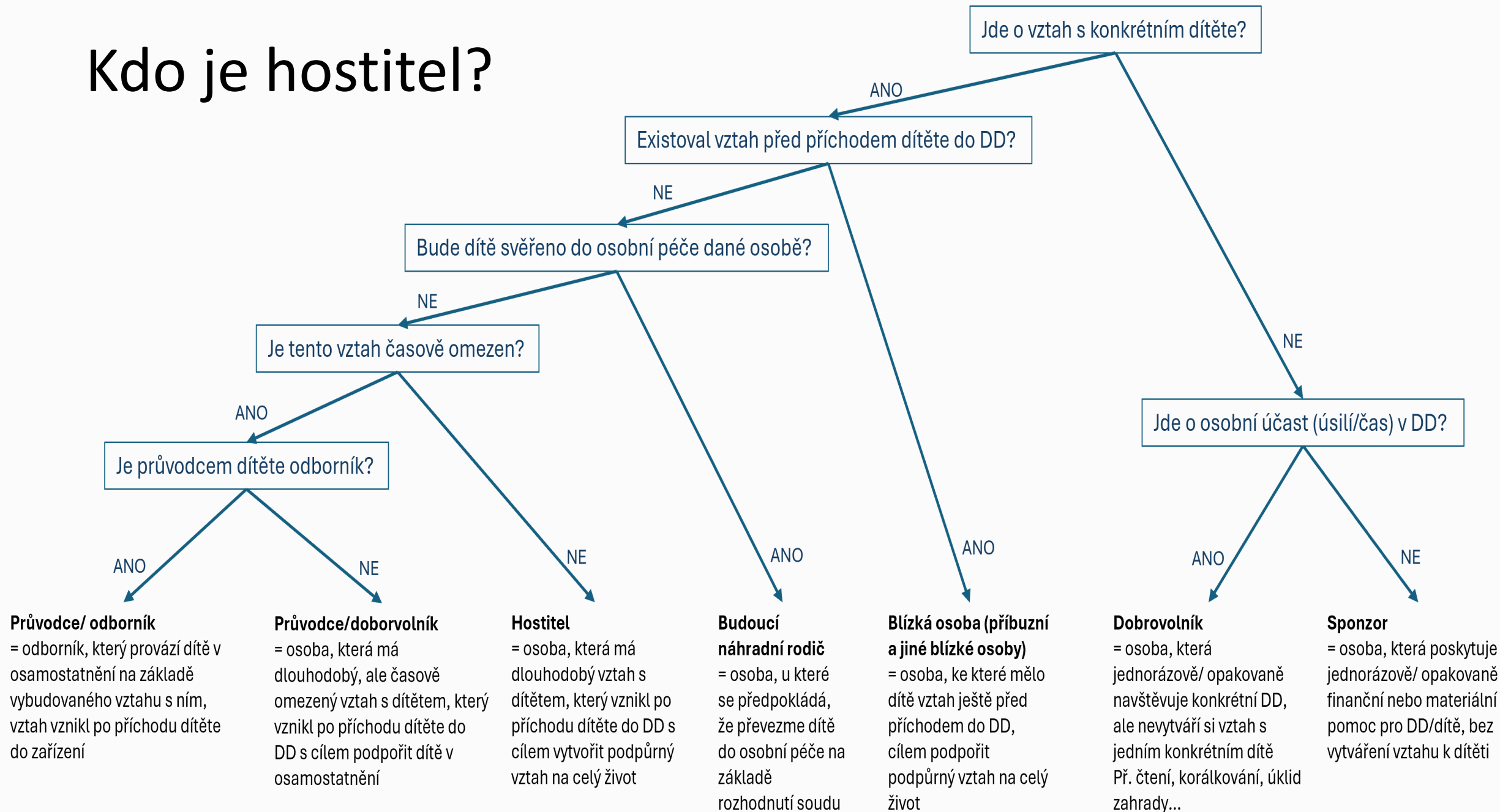

- Současný stav hostitelské péče
- Proč a pro koho ji potřebujeme
- Význam HP pro děti umístěné v ústavní péči
- Rizika tohoto typu podpory
- Výstupy práce mezíresortní pracovní skupiny MŠMT – koncepční doporučení

Hostitelská péče – opomíjená

- Zažitý termín, ale rozličná praxe
- Bez koncepce a jasného vymezení
- Legislativně neukotveno

Kdo je hostitel?

Kdo je hostitel?

- nabízí **výlučný bezpečný vztah**
- jde o **dlouhodobý závazek**
- není náhradním rodičem
- nezajišťuje péči o dítě
- příprava
- odborná podpora

Cílem tohoto vztahu je dítěti **kompenzovat výlučnou citovou vazbu.**

Pro koho HP potřebujeme

- Přesný aktuální počet dětí v ústavní výchově se neustále mění, ale podle dostupných dat z přelomu roku 2023/24 bylo v České republice v **ústavech** **přibližně 7 000 dětí**.
- V roce 2024 bylo celkem 6 379 dětí v zařízeních ústavní a ochranné výchovy.
- **HP cca 400 dětí**

... přestože cílem systému je **nadále snižovat počet dětí** v ústavní péči a preferovat náhradní rodinnou péči, jako je pěstounská péče nebo adopce, děti v ústavech jsou.

Proč HP potřebujeme

Každé dítě ke svému zdravému psychickému i fyzickému vývoji potřebuje **blízkou vztahovou osobu**

- V mladším věku jde o **ochranu** dítěte.
- V době dospívání poskytuje vztahový rámec, který pomáhá **regulovat emoce** a podporuje rozvoj **identity a autonomie**.
- Základ pro **tvorbu sebevědomí, identity a sociálních kompetencí**.
- Absence v době dospívání je spojena s vyšším rizikem rozvoje **psychopatologie, problémového chování a horším sociálním fungováním**.

Význam zdravé citové vazby

Emoční a sociální vývoj

Děti, kterým se nedostává dostatečné citové podpory, často vykazují narušení emočního vývoje, mají potíže s porozuměním emocím a projevují potíže v chování.

Rozvoj mozku

Citové vazby ovlivňují správný růst a vývoj mozku dítěte.

Model pro budoucí vztahy

Rané citové vazby slouží dítěti jako model pro vytváření budoucích vztahů k sobě i k ostatním lidem.

Základ pro pocit bezpečí

V bezpečném prostředí má dítě čas a energii zkoumat svět, učit se a rozvíjet se; strach naopak omezuje jeho zkoumání a rozvoj.

Schopnost zvládat stres

Bezpečná vazba umožňuje dětem lépe zvládat stresové situace a adaptovat se na nové požadavky. Děti s bezpečnou vazbou jsou schopné si říct o pomoc, když ji potřebují a důvěřují sobě i ostatním.

V ústavním prostředí, kde dochází ke střídání personálu a individuální péče je omezená, je navázání stabilního a hlubšího vztahu obtížné, což je pro děti významným negativním prvkem. Z tohoto důvodu je snaha o zajištění blízké vztahové osoby klíčová pro zajištění zdravého vývoje.

Studie anglických a rumunských adoptovaných dětí

Cíl studie: Sledovat dlouhodobé dopady institucionální péče na děti, cílovou skupinou byly rumunské děti adoptované do VB.

Klíčové závěry:

- Děti, které strávily v rumunských ústavech delší dobu (déle než 6 měsíců), měly vyšší míru problémů s duševním zdravím a sociálními a kognitivními potížemi i o mnoho let později ve srovnání s dětmi, které byly adoptovány dříve.
- **Závažnost následků korelovala s délkou pobytu v ústavu**

Bukurešťský projekt včasné intervence (Bucharest Early Intervention Project - BEIP)

Cíl studie: Zkoumat vliv institucionální péče na vývoj dětí a zda může včasné umístění do pěstounské péče napravit případné škody.

Metodika: Výzkumníci porovnávali tři skupiny dětí v Rumunsku: děti vyrůstající v ústavech, děti umístěné z ústavu do speciálně vyškolených pěstounských rodin a děti, které nikdy v ústavu nebyly.

Klíčové závěry:

- Děti v ústavní péči vykazovaly výrazně horší výsledky v mnoha oblastech vývoje (kognitivní, emoční, sociální) než děti v rodinách.
- Děti, které byly z ústavu umístěny do pěstounské péče, se výrazně zlepšily, ale míra zlepšení závisela na **věku umístění**: čím dříve byly děti umístěny do pěstounské péče (ideálně do 6 měsíců věku), tím lepší byl jejich další vývoj a tím méně měly psychických a sociálních problémů v dospívání a dospělosti.
- **Studie potvrdila, že raná deprivace v ústavech (absence stálé vazby na pečovatele) vede k trvalým změnám ve struktuře a fungování mozku**

Dlouhodobá sledování (Follow-up) Bukurešťského projektu

Bukurešťský projekt včasné intervence (BEIP) pokračuje ve sledování účastníků do dospívání a rané dospělosti, což poskytuje unikátní data o **dlouhodobých následcích**.

Stabilita účinků:

Studie z let 2023-2025 potvrdily, že přínosy včasného umístění do pěstounské péče (oproti setrvání v ústavu) **zůstávají stabilní po celou dobu vývoje**. Děti v pěstounské péči měly konzistentně lepší kognitivní a fyzické výsledky a méně závažnou psychopatologii.

Vliv na mozek:

Výzkumy z let 2024-2025 se zaměřují na neurologické koreláty. Zjistilo se, že raná deprivace v ústavu vede **k trvalým změnám ve struktuře a fungování mozku, včetně odlišné aktivity EEG** ve srovnání s dětmi, které nikdy v ústavu nebyly. Včasná intervence v podobě pěstounské péče pomohla tyto neurologické odchylky alespoň částečně zmírnit.

Výzkumy z českého prostředí (Matějček a kol.)

Klíčové závěry:

- **psychická deprivace** - děti v ústavech dostávaly dostatek jídla a základní péče, strádaly kvůli nedostatku emočních podnětů a stálých pečujících osob, což vedlo k opoždění ve vývoji a poruchám chování

Děti na cestě

- Socioemoční a sociální vývoj
- Somatický vývoj,
- Psychický vývoj
- Přítomnost vývojových poruch nebo symptomů duševních poruch
- Specifické oblasti jako např. symptomy možné traumatizace

8-12

Nepřítomnost duševních nebo somatických poruch. Dokumentovaný pobyt v dětském domově nebo pěstounské rodině minimálně 1 rok.

Děti na cestě

Kognitivní vývoj: Intelektově nejslabší vycházejí děti z dětských domovů.

V oblasti **expresivní řeči** skupina dětí z dětských domovů vykazuje statisticky velice významně nejslabší výsledky ze všech skupin.

Socioemoční vývoj a sociální vývoj: Děti ze skupiny dětských domovů vykazují nejnižší výkon v oblasti rozeznávání emocí a sociálně kompetentního chování, statisticky významně častěji zažívají **závažné pocity osamění**.

Vývojová psychopatologie: DD a PP - v poměrně shodné míře - poruchy chování, hyperaktivita, impulzivita, poruchy opozičního vzdoru. Tento výskyt až **trojnásobně** překračuje výskyt v běžné populaci.

Aktuální psychopatologické projevy: Děti v DD vykazují nejvyšší úroveň symptomů **depresivity, anhedonie a výraznější pocity osamělosti**.

Školní úspěšnost: Nejnižší hodnocení pak mají děti ze skupiny dětských domovů.

Vliv náhradních forem péče na život v dospělosti (Ptáček, Smetáčková a kol.)

Cíl: Zmapovat charakteristiky dospělých osob, které v průběhu svého dětství měly zkušenost s náhradními formami rodinné péče, a porovnat je s osobami bez této zkušenosti.

Závěry: depresivita, neuroticismus, somatomorfní disociace, impulzivita, sebenejistota, nedůvěřivost, sebeprosazování

Kombinace těchto atributů jedince vede k tomu, že prožívají pochybnosti o sobě samých a mají nižší sebeúctu, okolní svět vnímají jako spíše ohrožující a mají obavy z nových situací, v nichž reagují zkratkovitě. Ve vztazích jsou nedůvěřiví.

„Potenciálním zdrojem těchto osobnostních charakteristik **je absence plně podporujících vztahů...** „

Specifické poruchy attachmentu

Novější studie se detailněji zaměřují na klinické poruchy attachmentu, které se vyskytují specificky u dětí z ústavů.

Reaktivní porucha přilnutí (RAD) a syndrom nepřiměřené sociability (DSED):

Studie z roku 2025 ukazuje, že DSED (projevující se např. nekritickou přítulností k cizím lidem) se vyskytuje až u 44 % institucionalizovaných dětí, oproti 0-2 % v běžné populaci.

Pěstounská péče prokazatelně snižuje symptomy těchto poruch.

Metaanalýzy

Moderní metaanalýzy shromažďují data z desítek zemí a tisíců dětí, čímž poskytují robustní statistické důkazy.

Závažnost poruch:

Rozsáhlá metaanalýza zahrnující data z více než 300 studií potvrdila, že u dětí v ústavní péči existuje **dvojnásobné riziko vzniku nejisté citové vazby** a **čtyřnásobné riziko vzniku dezorganizované** nebo neklasifikovatelné citové vazby ve srovnání s dětmi žijícími v rodinném prostředí.

Široké spektrum dopadů:

Tyto analýzy také poukazují na významné **zpoždění ve fyzickém růstu, vývoji kognitivních funkcí, pozornosti a zvýšený výskyt atypického attachmentu**.

Trauma a vývoj dítěte

- Když jsou změny, které prožíváme, příliš rychlé, příliš nové, příliš dramatické, příliš ohrožující nebo příliš nepředvídatelné, tělo a mozek je nedokážou kompenzovat, protože vysoká míra stresu **přetíží tyto kompenzační systémy**.
- Odezva na stres - fyziologické mechanismy, zajišťují naše přežití
- Lidská reakce na stres není jen fyziologická. Když je náš systém reakce na stres aktivován, reagujeme na to současně i změnou **emočního, sociálního a kognitivního fungování**, mění se i naše chování.
- Narušení plnění vývojových úkolů
- To zda je dítě schopné nebo obdrží adekvátní pomoc, která mu pomůže zkušenost překonat, rozhodne o jeho dalším vývoji.

Nejlépe se mozek vyvíjí:

- 1. V kontextu podporujících vztahů**
- 2. V průběhu působení nízké úrovně stresu a emočního vybuzení**

To, co je „správná“ dávka stresu, závisí na tom, jak je organizován systém reakce na stres. Pokud má dítě citlivý systém reakce na stres, „správná“ dávka je menší než u typického dítěte. Citlivé dítě nedokáže zvládnout stejné množství novinek. Novinky jsou stresující.

Resilience

Odolný systém reakce na stres pomůže dítěti zvládat obtížné situace a emoce.

*Dítě se stává vůči stresu **odolnější**.*

Zcitlivělý systém reakce na stres bude reagovat příliš rychle na všechny druhy výzev (i ty menší). Malé problémy vedou k silným reakcím.

*Dítě se stává vůči stresu **méně odolné**.*

Pokud dítě zažívá **zdravou vazbu**, pouhé setkání s osobou, které důvěřuje, mu může pomoci s regulací a budování odolnosti.

Další studie podporující význam vztahové osoby

- Nejistý attachment souvisí s **vyšší mírou emočních a behaviorálních problémů** (úzkost, hyperaktivita, poruchy chování). (Wambua et al., 2018)
- Bezpečný attachment v adolescenci podporuje psychické zdraví, **nejistý attachment zvyšuje riziko duševních problémů a rizikového chování**. (Moretti, 2004)
- Nejisté styly attachmentu (vyhýbavý, ambivalentní) jsou spojeny s **vyšší vzteklostí a nižší sociabilitou**. (Khalily et al., 2015)
- Hierarchie attachmentu v adolescenci ovlivňuje duševní zdraví a rizikové chování. (Flykt et al., 2021)
- Děti s nejistým attachmentem v raném věku mají později v adolescenci vyšší míru behaviorální **dysregulace**. (Rogers et al., 2022)
- Attachmentová úzkost zůstává relativně stabilní, vyhýbavost se s věkem zvyšuje → horší **vztahové fungování**. (Theisen et al., 2018)

Tyto a další studie jednoznačně dokládají, že pro zdravý vývoj dítěte je kriticky důležitá **stálá, citlivá a emočně dostupná osoba**, se kterou si dítě může vytvořit **bezpečnou citovou vazbu**.

Dlouhodobé dopady narušené citové vazby

**Zasahují do všech aspektů života člověka
od dětství přes dospívání až po dospělost.**

- Emoční a psychické problémy
- Sociální a vztahové problémy
- Kognitivní a neurologické dopady
- Mezigenerační přenos

Emoční a psychické problémy

- **Úzkostné a depresivní poruchy:**

Nejistá vazba je silně spojena s vyšším výskytem úzkostnosti a depresivní symptomatologie v dospělosti.

- **Problémy se zvládáním emocí (emoční dysregulace):**

Tito lidé často nedokážou efektivně regulovat své emoce, rychleji upadají do zoufalství při zátěži a obtížně zvládají stres.

- **Nízké sebevědomí:**

Narušená vazba často vede k nízkému sebevědomí a pocitu vlastní bezcennosti.

- **Posttraumatická stresová porucha (PTSD):**

Zážitek raného zanedbání nebo zneužívání zvyšuje riziko rozvoje PTSD.

Sociální a vztahové potíže

- **Potíže s navazováním a udržením vztahů:**

Lidé s narušeným attachmentem mají často problém důvěřovat ostatním, udržovat si přátelství a vytvářet stabilní partnerské vztahy.

- **Problémy v partnerských vztazích:**

Mohou se projevovat buď jako úzkostné lpění na partnerovi, strach z opuštění, nebo naopak jako vyhýbavost, emoční chlad a udržování si odstupu.

- **Narušená empatie:**

Děti, kterým se nedostávalo empatie a citlivé reakce, mají později problém vcítit se do pocitů druhých a adekvátně na ně reagovat.

- **Agresivita a asociální chování:**

Ve srovnání s dětmi s bezpečnou vazbou jsou děti s poruchami attachmentu výrazně náchylnější k agresivnímu, rušivému a asociálnímu chování.

Kognitivní a neurologické dopady

Raná deprivace má přímý vliv na vývoj mozku.

- **Problémy s učením a pozorností:**
Často se objevují nižší hodnoty IQ, potíže se soustředěním, pamětí, učením a horší akademické výsledky.
- **ADHD a poruchy chování:**
Vyšší míra výskytu poruch pozornosti s hyperaktivitou a dalších externalizovaných projevů chování.
- **Změny ve struktuře a funkci mozku:**
Studie prokázaly, že děti vychované bez lásky a bezpečí mají abnormálně vysoké hladiny stresových hormonů, což může trvale poškodit růst a vývoj mozku.

Mezigenerační přenos

- Pyramidový efekt nebo mezigenerační přenos.
- Dospělí, kteří sami zažili narušenou citovou vazbu, mají tendenci být méně schopní poskytnout bezpečnou základnu svým vlastním dětem, čímž se riziko poruch vazby a psychických problémů přenáší na další generaci.

Prevence negativních dopadů a další přínosy HP

- 1. Zajištění stálé citové vazby**
- 2. Normalizace a socializace**
- 3. Zmírnění psychické deprivace a traumatu**
- 4. Flexibilita a individuální přístup**

1. Zajištění stálé citové vazby

- **Jednu nebo dvě blízké osoby:**

Dítě se může fixovat na konkrétní dospělé, což je základ pro pocit bezpečí a budování důvěry.

- **Individuální pozornost:**

Dospělý se soustředí pouze na potřeby daného dítěte, nikoliv na skupinu dětí najednou.

2. Normalizace a socializace

- **Zažít běžný rodinný život:** Dítě se učí běžným denním rituálům (společné jídlo, trávení víkendů, oslavy), což je klíčové pro jeho socializaci a přípravu na samostatný život.
- **Modelování sociálních rolí:** Dítě vidí reálné interakce mezi dospělými a učí se, jak fungují zdravé mezilidské vztahy.
- **Individuální rozvoj:** Hostitel může lépe reagovat na specifické zájmy, nadání nebo potřeby dítěte.

3. Zmírnění psychické deprivace a traumatu

- **Snížení stresu:**

Přesun z ústavního do rodinného prostředí snižuje chronický stres a vysoké hladiny stresových hormonů v těle dítěte.

- **Podpora vývoje mozku:**

Citlivá a stimulující emoční vazba podporuje správný neurologický vývoj.

4. Flexibilita a individuální přístup

Hostitelská péče je koncipována jako flexibilní nástroj, který reaguje na aktuální situaci dítěte:

- Může jít o **překlenovací období** do doby, než se dítě vrátí do života mimo ústavní zařízení a může trvat i potom.
- Může jít o **přípravu** na trvalou formu péče (adopce nebo pěstounská péče).

Dopady HP v datech...

...nemáme – opomíjená HP?

Přínosy a rizika HP

- Pro hostitele
- Pro zařízení a personál
- Pro systém
- Pro rodiče dítěte
- Pro dítě samotné

Rizika - nestabilní a neformální koncept

- Absence právní ochrany
- Nestabilita a nejistota
- Riziko zneužívání nebo zanedbávání
- Minimální a nesystémová odborná podpora

Rizika neformální "hostitelské péče" jsou vysoká, právě proto je potřeba tuto formu ukotvit.

Neexistence formálního ukotvení hostitelské péče:

- spojena s **právní nejistotu** pro hostitele
(např. kdo nese odpovědnost při úrazu, nemoci apod.)
- přináší **nejasnosti pro personál** zařízení
(např. co si mohou dovolit povolit a co už je za hranou pravomocí)
- může znamenat **nejistotu pro OSPOD a kontrolní orgány**
(např. ČŠI nebo státní zastupitelství)
- **nejistota pro rodiče**

Bez ukotvení nejsou ošetřeny obavy zúčastněných aktérů a zajištěn jednotný a předvídatelný postup. Nejednotnost v přístupu k hostitelské péči tak může vést k nerovnému přístupu k dětem napříč ČR.

Riziko opakovaného traumatu

Specifické poruchy chování a attachmentu dítěte

Nekompatibilita mezi dítětem a rodinou

Složitost vztahů s biologickou rodinou

Nedostatečná podpora a supervize

...

1. Riziko opakovaného traumatu (Re-traumatizace)

Dítě, které přichází do HP, má za sebou již primární trauma spojené s odebráním z biologické rodiny a často i trauma ze zanedbání nebo zneužívání.

- **Selhání hostitelské péče:**

Pokud je dítě z nějakého důvodu (např. neschopnost hostitelů zvládat jeho náročné chování) opakovaně přemísťováno mezi hostiteli, zažívá další a další ztráty a odmítnutí, což prohlubuje jeho původní trauma.

2. Specifické poruchy chování a poruchy attachmentu dítěte

Děti z ústavní péče nebo zanedbávajících rodin často trpí poruchami attachmentu, což hostitelé nemusí chápat a mohou na ně reagovat nevhodně.

3. Nekompatibilita mezi dítětem a hostitelem

Ne každý hostitel je vhodný pro každé dítě.

- **Nedostatečná připravenost:** Hostitelé nemusí být dostatečně vyškoleni nebo vybaveni pro práci s dětmi, které mají specifické psychické problémy, poruchy chování nebo vývojová opoždění v důsledku rané deprivace.
- **Odmítnutí dítěte:** Může dojít k tomu, že hostitelé nezvládnou náročnou situaci a dítě "vrátí", což má pro dítě devastující dopad na jeho sebedůvěru a důvěru v dospělé.

4. Složitost vztahů s biologickou rodinou

Hostitelská péče často může v biologické rodině vzbuzovat obavu.

- **Nejistá situace:** Dítě žije v nejistotě, zda se bude moct stýkat s hostitelem, nechce přijít o nikoho. Tato ambivalence je pro dítě velmi stresující.
- **Konflikty loajality:** Dítě se může cítit rozpolcené mezi loajalitou k biologickým rodičům (často je i přes zanedbání miluje) a náklonností k hostitelům.

5. Nedostatečná podpora a supervize

- Systém péče v ČR někdy selhává v poskytování dostatečné průběžné podpory, vzdělávání a supervize pro pečovatele.
- **Přetížení hostitelů:** Hostitelé se mohou cítit osamoceni, vyčerpaní a bezradní při řešení náročných situací, což zvyšuje riziko selhání.

Klíčem k minimalizaci rizik HP je **ukotvení v systému, kvalitní příprava, výběr a neustálá podpora** ze strany doprovázejících organizací, OSPOD a dalších zainteresovaných subjektů.

Přínosy pro dítě a eliminace rizik – bezpečná HP

Vztah dítěte a hostitele musí být
bezpečný, dlouhodobý a pro dítě výlučný.

Koncepční doporučení pro hostitelskou péči

- práce mezíresortní pracovní skupiny MŠMT (Nadace Sirius)
- od roku 2024

Zaměření meziresortní pracovní skupiny MŠMT

- Vymezení HP oproti jiným formám kontaktu, vztahu a péče - základní atributy HP
- Vymezení pojmu hostitel
- Základní principy HP
- Aplikace legislativy a doporučení
- Proces vzniku HP a doporučený postup
- Podpora dítěte v HP ve vztahu k jeho potřebám
- Podpora hostitele
- Ukončení HP
- Spolupráce zainteresovaných stran

Základní zvažované atributy HP

- hostitel do zařízení dochází **za konkrétním** dítětem,
- hostitel dochází za dítětem nebo je s ním jinak v kontaktu **opakovaně** (jednotky návštěv měsíčně) a **dlouhodobě** (roky),
- **dítě stojí o setkávání** s hostitelem (jde o vztah),
- dítě může **navštěvovat domácnost hostitele** a být v kontaktu s dalšími lidmi, kteří v ní žijí,
- výlučný vztah s dítětem vznikl až **po jeho umístění do zařízení** (nejde o příbuzného nebo jinou blízkou osobu),
- hostitel si je plně vědom toho, že navazuje s dítětem dlouhodobou vztahovou vazbu.

Děkujeme za pozornost.

Dana Lipová

Dana.lipova @ opssirius.cz

Lucie Myšková

Myskoval @ atlas.cz